

STAGIU DE PREGĂTIRE LA OXFORD

Pe perioada anului academic 2003–2004 am beneficiat de o bursă de cercetare OSI/FCO Chevening la Universitatea din Oxford (Marea Britanie) – Colegiul Wadham, obținută prin intermediul Fundației pentru o Societate Deschisă, al cărei suport finanțar și moral a fost pe tot parcursul stagiu exemplar. Fundația pentru o Societate Deschisă s-a ocupat, de asemenea, și de organizarea a două întâlniri ale bursierilor OSI/FCO, respectiv la Budapesta în perioada 19–21 septembrie 2003 (în vederea discutării și informării cu privire la mediul academic și al vieții cotidiene în general din Marea Britanie), și Nottingham, în perioada 2–5 aprilie 2004 (pentru o sesiune de comunicări și dezbateri pe teme liber alese, ședințe de training etc.).

Stagiul de cercetare a avut ca scop documentarea și pregătirea doctoratului pe care îl desfășor la Institutul de Filosofie și Psihologie „C-tin Rădulescu-Motru“ al Academiei Române sub îndrumarea profesoarei și cercetătoarei Angela Botez. Problematica de care m-am ocupat a vizat, în linii mari, următoarele aspecte: abordările actuale ale subiectivității și mentalului; raportul minte/corp; dezbaterea realism/relativism; rolul limbajului/conversației/discursului în mecanismele de construcție a persoanei și a realității sociale; influența factorilor care privesc în-corporarea (*embodiment*) asupra activităților sociale și individuale; modurile în care lumea materială modelează și constrângere construcția socială; puterea instituțiilor, a guvernelor și a marilor corporații, precum și inegalitățile care emerg din structura societăților. Perspectiva rezultată a fost una interdisciplinară care a angajat filosofia minții și științele cognitive, psihologia socială și științele sociale, în particular, social constructionismul (atât în formele sale „macro“, cât și în cele „micro“). Lianțul acestor preocupări diverse a fost opera târzie a lui Wittgenstein și ecurile acesteia în filosofia și științele sociale actuale, demers în care am fost coordonat îndeaproape de prof. Rom Harré (Colegiul Linacre) și dr. John Hyman (Colegiul Queen's) în Marea Britanie și profesoara Angela Botez în România. Ca urmare a interesului meu pentru social constructionism pe data de 10 decembrie 2003 am fost invitat la una din ședințele grupului interdisciplinar de teoretizare a social constructionismului D.A.R.G. (*Discourse and Rhetoric Group*) de la Universitatea din Loughborough.

În ceea ce privește structura sistemului academic al Universității din Oxford, aceasta este una trimestrială, în care fiecare trimestru poartă un nume specific și are durata de exact opt săptămâni: Michaelmas, Hilary și Trinity. Universitatea din Oxford a cultivat la nivel postuniversitar tradiția tutoriatelor — întâlniri frecvente cu un coordonator (supervizor) care are obligația de a urmări îndeaproape activitatea studenților. Pe lângă tutoriate, studenții au opțiunea frecvențării unui mare număr de cursuri, dintre cele mai variate, și a numeroase manifestări culturale (simpozioane, conferințe, concerte etc.) atât la nivelul universității, cât și al colegiilor.

Printre cursurile și seminariile pe care le-am frecventat cu deosebit interes s-au numărat: *Understanding Human Knowledge* ținut de dr. A-Q. Cassam; *Wittgenstein's Philosophy of Language* al dr. P. M. S. Hacker; *Knowledge and Reality: Metaphysics: Concepts and Problems* al lui B. B. Rundle; *Philosophy of Mind* al dr. M. Soteriou; *Philosophy of Action* al dr. J. Hyman; *Philosophy of Psychology and Neuroscience și Consciousness: Phenomenal Concepts* ale dr. N. Shea; *The Later Philosophy of Wittgenstein* ținut de dr. H. Pickard. De asemenea, pe data de 21 mai, am audiat conferința *Biolinguistics and the Human Capacity* ținută de Noam Chomsky, iar pe parcursul ultimului trimestru am participat la ciclul de conferințe ale romancierului Mario Vargas Llosa despre Victor Hugo.

În urma stagiului pe care l-am efectuat la Universitatea din Oxford, direcția cercetărilor mele a evoluat în cel puțin trei privințe:

— am constatat că orice abordare a subiectivității și a mintii trebuie realizată acordând o mai mare atenție transgresării limitelor sensului (*the bounds of sense*). Unele mistere ce planează asupra naturii conștiinței și a subiectivității decurg mai degrabă din confuzii conceptuale decât din ignoranță empirică. Clarificarea conceptelor noastre de conștiință, subiectivitate și minte va angaja investigații logico-gramaticale asupra modului de folosire a cuvintelor în rețeaua complexă a conexiunilor limbajului nostru comun.

— unele direcții noi din științele sociale (de exemplu, social constructionismul) ne pot oferi idei valoroase în privința subiectivității și a modului în care aceasta este produsă de-a lungul situațiilor vieții cotidiene — organizaționale sau de altă natură.

— am examinat posibilitatea constituției unei noi științe cognitive ca o știință hibridă care să dea seama atât de fenomenele psihologice, aşa cum apar ele în acțiunile cotidiene ale oamenilor (nivelul social), cât și de mecanismele neurale subiacente cu ajutorul căror ei realizează aceste acțiuni (nivelul neural). Un model al unei astfel de științe a fost propus de Rom Harré în cartea sa *Cognitive Science. A Philosophical Introduction*.

Activitatea mea s-a desfășurat în cadrul Colegiului Wadham, fondat în anul 1610 prin grija lui Nicholas și Dorothy Wadham, care a constituit un mediu optim atât din punct de vedere social, cât și al condițiilor oferite pentru performanța intelectuală. Atenția și respectul acordat membrilor mai tineri ai Colegiului de-a lungul anului au rămas o amintire de neuitat.

Bogdan M. Popescu

RAȚIONALISMUL — MODERNITATE ȘI ACTUALITATE

Vineri, 17 septembrie 2004, a fost reluată seria Conferințelor ISPRI cu prelegherea *Raționalismul în filosofie și în politică. Configurații moderne și temeuri critice actuale susținută de drd. Gabriela Tănăsescu*.

În precizările preliminare conferențiarul a specificat interesul pentru raționalismul filosofiei spinoziene și pentru tema libertății ca proiecție a rațiunii, cărora le-a subsumat interesul pentru raționalismul modern. De asemenea, vorbitoarea a argumentat optiunea pentru tema raționalismului prin valoarea „revoluției intelectuale“ pe care a produs-o această paradigmă a filosofiei în istoria gândirii, nu doar în istoria filosofiei, prin conștiința critică, potențialul teoretic și etic pe care le poate modela și care se pot dovedi semnificative și astăzi în cercetarea și interpretarea actualității.

Selecția operată în cuprindătoarea temă a raționalismului modern a cuprins în succesiune principalele surse de inspirație ale raționalismului filosofic și politic modern, motivele recurente ce le definișesc, configurațiile majorează ideative și sistemic. Partea a doua a conferinței a reflectat perspectiva conferențierei asupra a două din cele mai importante abordări critice contemporane ale raționalismului: critica postmodernă a raționalismului filosofic modern și critica din perspectiva filosofiei politice conservatoare a raționalismului politic de sorginte iluministă.

Cu o remarcabilă acribie a fost prezentată prelucrarea în raționalismul modern a „universului discursului abstract“ și a „comportamentului categorial“ imprimat filosofiei de raționalismul clasic antic, de „revoluția socratică“. Prin exigența cugetării libere, a subiectului cunosător constituise drept conștiință reflexivă autonomă de autoritatea reprezentărilor mitice și față de tradiție, raționalismul clasic antic, ca și spiritele luminate ale Renașterii au marcat trecerea filosofiei spre obiectivitate, spre un criteriu al adevărului ce valorifică îndoiala generatoare de certitudine. Separarea gândirii de natură și disjuncția produsă între cunoașterea faptului natural (profan) și cunoașterea transcendentală (sacru), în fapt separarea cunoașterii obiective de teologie, ca dominante ale clasicismului antic, au constituit direcțiile de evoluție ale discursului teoretic rațional al modernității. Prin comparație cu raționalismul antic au fost prezentate temele definitorii ale celui modern, anume: teza că procesul cunoașterii trebuie clădit pe rațiunea capabilă de a accede la adevărurile sigure, necesare, valide în mod universal și eterne, la cunoașterea propriu-zisă științifică a

structurilor fundamentale ale lumii; teza că prin înțelegerea pură este reflectată lumea inteligibilă existentă în mod real și care constituie fundamental aparenței lucrurilor particulare schimbătoare; concepția universului ca sistem ordonat posibil de explicat în mod rațional, prin intelectul uman în fiecare aspect al său; opțiunea pentru metoda matematică ca model al clarității și certitudinii și al unui sistem unificat de cunoaștere.

Contribuțile esențiale la configurația raționalismului, aparținând lui Descartes, Spinoza, Malebranche și Leibniz, ca și aspectele originale ale variantelor raționalismului, trasate cu o deosebită aplicare, au contribuit la conturarea raționalismului ca „disciplină a reflectiei“ preocupată de „ordinea filosofării“, de justificarea integrală a sistemului adevărurilor raționale și de responsabilitatea pentru propriul conținut.

Relevarea specificului raționalismului modern în planul reflectiei politice a cuprins înmâncungherea tematică conceptuală și ideatică ce a dominat gândirea politică din secolul al XVII-lea până astăzi: contractul social, dreptul natural, natura umană, principiul legalității și al supunerii față de lege, imperativul categoric sau legea morală specifică „noului republicanism“, sursă a democrației liberale contemporane. Vorbitoarea a accentuat diferența specifică a raționalismului politic din Epoca luminilor, reprezentat exemplar de Rousseau, Voltaire, B. Constant și mai târziu de Kant — susținerea ca scopuri dezirabile ale autorității politice iluminarea umană, emanciparea, respectul individului ca om și ca persoană angajată civic, garantarea drepturilor și a libertăților și a egalității în fața legii —, față de cel susținut de Grotius, Hobbes, Spinoza, Locke — pactul ca temă a surmontării tensiunilor și contradicțiilor sociale și fundării societății raționale, necontradicitorii în care sfera guvernării este delimitată de scopul major al protejării persoanei, a libertății private de a obține fericirea, adică proprietatea, puterea, prestigiu, libertățile civile, de a asigura legile și ordinea civilă.

Între perspectivele critice asupra raționalismului politic, a fost analizată cea a filosofiei politice conservatoare a secolului XX, „denunțul“ și antipodul raționalismului intelectualist al principiilor ultime, al abstracțiilor esențiale, al doctrinelor globale cu virtuți „salvatoare“, al proiectelor sociale și idealurilor universale (Oakeshott) privite ca „forme de inginerie socială“ (J. Gray), de doctrinarism, fixație ideologică și spirit gnostic (Voegelin) și ca surse teoretice responsabile de marile ofensive revoluționare încheiate cu teroare, dictatură, intoleranță. Argumentul acestei contestări a vizat și paradigma cognitivă a raționalismului, cunoașterea explicită, abstractă, algoritmică, absolutizantă în raport cu o cunoaștere tacită, implicită, niciodată verbalizată integral, transmisă prin tradiție și capabilă de a susține o evoluție graduală, adaptativă.

Reconsiderarea critică a raționalismului modern sub imperativul antisfundacionismului filosofic și al trecerii de la preoccupările metafizice la cele socio-politice, la acțiunea și praxisul social a fost propusă din perspectiva postmodernismului, îndeosebi al celui reprezentat de G. Deleuze. A fost subliniată propensiunea „constructivă“ a acestui demers deconstrucțiv către „raționalitatea descentralizată“, către interdisciplinaritate, multiplicitate și „diferență“, către contextualizare psihosocială, către „politica dorinței“, către problematizarea raportului dorință-rațiune. Statutul privilegiat acordat multiplului, schimbării și mișcării, trecerii prin spații și diferențe — drept „corectiv“ pentru universalismul hegemonic și anistoric al raționalismului modern, pentru tentația „îndelungată și sublimă“ a recuperării esențelor stabile și invariante, a lumii inteligibile și a poziției centrale a subiectului („știința regală“) —, a fost pusă în legătură cu noile tipuri de discurs (hermeneutica, ontologia existențială etc.) și cu o nouă conștiință dialogală în încercarea de a evalua contribuția raționalismului în istoria gândirii.

Concluzia privind rolul raționalismului modern determinant al teoriei cunoașterii, metodei, moralei și științei omului pentru reflecția secolelor următoare și rolul provocator și contestabil al construcției raționaliste a metafizicii și al filosofiei politice raționaliste au constituit subiectul unei dezbateri spontane anumite, aplicate. Interesați în mod special de raționalismul politic, cei angajați în dezbatere: prof. Ion Bulei, Bogdan Popescu, Florin Müller, Aristide Cioabă, Lorena Păvălan Stuparu, Daniela Urjan, Lucian Jora s-au pronunțat asupra consecințelor nefaste ale raționalismului ca aplicare în politică a unor proiecte ideologice inflexible (B. Popescu), asupra

compatibilității și/sau incompatibilității raționalismului politic cu democrația (Florin Müller), asupra contrapunerii ingineriei sociale de factură raționalist-iluministă în gândirea politică conservatoare a evoluției organice, a soluțiilor concrete (I. Bulei), asupra limitelor raționalismului (A. Cioabă). A fost apreciată relația complementară rațiune politică–realitate politică pe care tema și dezbaterea ce i-a urmat au inspirat-o, ca și demersul propus de Gabriela Tănăsescu cu amplă propensiune pentru conturarea paradoxurilor rațiunii.

Marietta Deliu